

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΚΟΜΦΟΡΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΝΩΜΗΣ

«Η πλάνη δεν είναι τύφλωση. Η πλάνη είναι ανανδρία» (Νίτσε).

Έως ποιο βαθμό οι αντιλήψεις μας, οι κρίσεις, οι αποφάσεις μας στην καθημερινή ζωή είναι «δικές» μας και όχι αποτέλεσμα επιρροής της μικρής και της μεγάλης κοινωνίας επάνω μας; Μικρή κοινωνία εννοούμε το στενό οικογενειακό, φιλικό και επαγγελματικό κύκλο και μεγάλη όλο τριγύρω μας το ανθρώπινο περιβάλλον μέσα και έξω ακόμα από τον εθνικό και γεωγραφικό μας χώρο. Το ερώτημα, ίσως, θα σκανδαλίσει τον αμύητο στα προβλήματα της κοινωνικής ψυχολογίας αναγνώστη, έχει εντούτοις το λόγο του! **Δεν είμαστε τόσο ελεύθεροι να σχηματίσουμε τις εντυπώσεις, τις πεποιθήσεις, το πρόγραμμα των επιδιώξεών μας, όσο νομίζουμε .**

Στο κοινοτικό σώμα ή ομάδα μέσα στην οποία έχουμε ενταχθεί από τη γλώσσα που μιλάμε, από το Θεό που λατρεύουμε, από την ανατροφή και την Παιδεία που έχουμε πάρει, από το επάγγελμα που ασκούμε..... καθορίζουν σε τέτοια έκταση και σε τόσο βάθος τον τρόπο και τα μέτρα, με τα οποία αντιλαμβανόμαστε και σημασιολογούμε τα πράγματα και τα γεγονότα, **ώστε κάθε άλλο παρά δικές μας, με την αυστηρή έννοια της λέξης, είναι οι αλήθειες και οι αξίες μας.** Φυσικά τούτο δεν το παραδέχεται ο εγωισμός μας.

Βλέπω με τα δικά μου μάτια, μιλάμε και κρίνουμε με το δικό μου μυαλό, με τη δική μου πρωτοβουλία αποδοκιμάζω αυτήν την ιδεολογία και είμαι υπεύθυνος. Η **αλήθεια που υποστηρίζω είναι ολοφάνερη, δεν μου υπέβαλαν οι άλλοι !** Μια βαθύτερη, όμως, διερεύνηση που μπορούμε οι ίδιοι να κάνουμε μέσα μας -**εάν έχουμε το θάρρος να μην εμπιστευτούμε στα ΜΜΕ τον εαυτό μας-** θα μας πείσει ότι σε αναρίθμητες περιπτώσεις η πνευματική μας ανεξαρτησία είναι ένας **ωραίος μύθος.**

Η όραση, η κρίση, η πίστη μας είναι η πίστη της κοινωνικής φάλαγγας με την οποία **συμπορευόμαστε. Το φαινόμενο τούτο** στη γλώσσα της επιστήμης λέγεται «**κοινωνικός κομφορμισμός**» και έχει γίνει αντικείμενο όχι μόνο θεωρητικών, αλλά και πειραματικών ερευνών.

Αλλά και στην περίπτωση που η εμφανής αυτή, αλλά έντονη επιρροή μας παρασύρει σε εσφαλμένες αντιλήψεις και σε κακές εκτιμήσεις, την πλάνη συνηθίζουμε να την προσυπογράφουμε σαν μια δική μας αστοχία ή ανεπάρκεια όχι των άλλων που μας παρέσυραν στον εκτροχιασμό!

Από **φιλοτιμία**, βέβαια, θα δείξουμε ότι στεκόμαστε στα δικά μας πόδια, αλλά και για έναν άλλον ακόμα λόγο για να αντισταθούμε ηθικά, τουλάχιστον σε μια πανίσχυρη έλξη που ασκεί επάνω μας το **κοινωνικό πλαίσιο.** Η άρνηση της παραδοχής είναι εδώ, όπως και πολλές άλλες καταστάσεις της προσωπικής μας ζωής, ένα **είδος διαμαρτυρίας.** Δεν **θέλουμε να αναγνωρίσουμε τη δουλεία μας στον κοινωνικό κομφορμισμό.**

Περιπτώσεις «κοινωνικού κομφορμισμού» μπορεί ο καθένας μας να αναφέρει πάμπολλες από την προσωπική του πείρα. Από την εκούσια αλλά και ακούσια υποταγή στο σύνολο έως τις σωματικές ιδεοληψίες, ακόμα και τις παραισθήσεις που παρουσιάζονται σε ώρες πολεμικής αναταραχής και θρησκευτικής έξαρσης ή πανικού από θεομηνίες και επιδημίες. Το πλήθος τότε γίνεται μια **συμπαγής μάζα** και αισθάνεται, σκέπτεται και δρα με τον ίδιο τρόπο. Οι ατομικές αποκλίσεις εξαφανίζονται ή διαλύονται μέσα στην **κοινή απρόσωπη συμπεριφορά.** Είναι απίστευτο το πόσο εύκολο ακόμα και σε ομαλές περιστάσεις διατίθενται οι ομαδικές πλάνες, όπως λόγου χάρη η πίστη στη **θεραπευτική δύναμη ενός κοινού βοτάνου** ή η υπόθεση ότι αυτή ή εκείνη η σύμπτωση αποτελεί κακόν οίωνό ή η βεβαιότητα ότι οι μάγισσες είναι όργανα του Σατανά και πρέπει να καίγονται! κ.λπ.

Άλλωστε θα έχουμε όλοι παρατηρήσει ότι αρκεί μια «είδηση», έστω και εξωφρενική να δημοσιευτεί σε ένα έντυπο μεγάλης κυκλοφορίας ή μεταδοθεί από το ραδιόφωνο ή τηλεόραση με έμφαση και να γίνει πιστευτή. Υποτίθεται ότι για να φτάσει έως εκεί, το εγγυάται ένας οπωσδήποτε σημαντικός αριθμός μαρτύρων και για τούτο παρόλο που δεν υπάρχουν θετικές αποδείξεις, ούτε καν σοβαρές ενδείξεις για την αλήθεια της, δεν αποφασίζουμε να την αμφισβητήσουμε! **«αφού λέγεται έτσι θα είναι»**. Ας προσέξουμε στη φράση αυτή το απρόσωπο **«λέγεται»**. Είναι **η φωνή της ομάδας που ακούγεται** και επάνω στον καθένα μας **με δύναμη και που δύσκολα μπορούμε να της αντισταθούμε!** «Για να το λένε θα είναι αλήθεια»! Να το λένε ποιοι; **όλοι και κανείς συγκεκριμένα**. Λέγεται, όμως, και επαναλαμβάνεται τούτο και μόνο φτάνει να ανατρέψει τη δυσπιστία μας. Έτσι σχηματίζεται και κρυσταλλώνεται τόσο σκληρά η κοινή γνώμη, ώστε δύσκολα μπορεί το παγιδευμένο άτομο να σπάσει την κρούστα της και λευτερωθεί.

Οι **ομαδικές πλάνες** είναι προικισμένες με εκπληκτική δύναμη αντίστασης στις επιθέσεις της κριτικής σκέψης. Και όταν ακόμη, φαίνεται ότι υποχωρούν κλονισμένες από τη βάσανο της εμπειρίας ξαναγυρίζουν πιο επικίνδυνες με τη **μορφή της φημολογίας** που θα έχει κάποια βάση αφού ακούγεται! Στο τέλος, συνήθως, εκείνος που νικάει είναι το **ανώνυμο πλήθος**, όχι οι λίγες επώνυμες μονάδες που αποχωρούν από τη φάλαγγα.

Οι ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι που έχουν μελετήσει το φαινόμενο καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο **κομπορμισμός αυτός** συνιστά τάση ισχυρή και επίμονη που έχει πηγή του στην κοινωνική φύση του ανθρώπου. **«Ζώο κατ' εξοχήν κοινωνικό»**, ο Αριστοτέλης το ονομάζει στη γλώσσα του **πολιτικό** ον. Ο άνθρωπος, όταν έρχεται αντιμέτωπος με σημαντικές για τη συλλογική ζωή δοξασίες της «μάζας», αισθάνεται ζοηρότερο ενδιαφέρον για τη συντήρηση των λαϊκών εξηγήσεων που κρατούν **συμπαγή την ομάδα**, παρά για τις **κριτικές αναλύσεις** που μπορούν να τη διαιρέσουν και να τη διαλύσουν. Συμφέρει στην κοινωνία να δίδεται απεριόριστη πίστωση στις παρατηρήσεις (τεκμήρια, ενδείξεις, μαρτυρίες), που **επιβεβαιώνουν τις τρέχουσες ιδέες** και αποκλείουν τις αντιθέσεις τους.

Η εξήγηση είναι χωρίς αμφιβολία **πειστική**, άλλωστε επαληθεύεται στην καθημερινή ζωή, από πλήθος ομολόγων φαινομένων που ανάγονται στον ίδιο κανόνα. Όσο και αν υπερβάλλουν εκείνοι που μέσα στο ψυχολογικό τους σύστημα δίνουν την πρώτη θέση στο «ένστικτο της αγέλης», θα ήταν παράλογο να αρνηθούμε ότι και στο κορυφαίο ζώο της κλίμακας, τον άνθρωπο, μια ακαταγώνιστη ορμή τον σπρώχνει να συνδέεται με τους όμοιούς του και να επιζητεί την παρουσία τους όχι μόνο, όταν έχει ανάγκη από τη σύμπραξη τους για να αντιμετωπίσει ένα κίνδυνο, αλλά ακόμη και στις ώρες τηςσχόλης. Τότε που διψάει για ψυχαγωγία «χρειάζεται» τους άλλους, τον αριθμό, το πλήθος: Στο πανηγύρι, στο θέαμα, στον περίπατο στο καφενείο ή στο εστιατόριο. Δεν «χαίρεται» τις ανέσεις της ζωής και τις πιο στοιχειώδεις, παρά συντροφευμένος. Πρέπει να τις μοιραστεί κατά κάποιο τρόπο με άλλους για να τις απολαύσει. Και για να τους κρατήσει κοντά του αυτούς τους άλλους, **είναι έτοιμους να κάνει πολλές παραχωρήσεις στις κρίσεις και στο γούστο τους**: Να μπει στον δικό τους διανοητικό ορίζοντα, να συμμεριστεί τα συναισθήματά τους, να παραδεχτεί τις προτιμήσεις τους!!

Έχουμε, λοιπόν, καταδικαστεί να είμαστε **αιχμάλωτοι της συμβιωτικής ομάδας**; Θα παρεξηγούσε τη θέση μας εκείνος που θα την ερμήνευε με αυτό τον τρόπο. Δεν είναι όμως, υποχείριος και υποκείμενος στις ιδέες και τις τάσεις του κοινωνικού σώματος ο Άνθρωπος. Ποιος άνθρωπος όμως; (η διευκρίνιση αυτή είναι απαραίτητη για να προηγηθούν πολλές παρανοήσεις). Εκείνος που οι ανθρωπολόγοι συνηθίζουν να τον ονομάζουν **homo sapiens** και που κατά τη τρέχουσα φάση της ύπαρξής του έχει γράψει την ιστορία του πολιτισμού με πνευματικές, πώς να τις πούμε αλλιώς, **κατακτήσεις του!**

Ό,τι χαρακτηρίζει αυτό τον ανθρώπινο τύπο είναι ο **δεινός αγώνας να δαμάσει τα ένστικτά του**, είτε με την απεγνωσμένη αντίσταση στην πίεσή τους είτε με το πονηρό ξεγέλασμά τους. Φυσικά μια τέτοια νίκη δεν είναι καθόλου εύκολη, ούτε πάντοτε δυνατή και σχεδόν κατά κανόνα πληρώνεται με αιματηρές θυσίες. Φαίνεται όμως, ότι δεν αποκλείεται από το πρόγραμμα της Δημιουργίας, γιατί και αισθητά χαλαρότερος είναι των ενστίκτων ο ζυγός στον **ψυχοβιολογικά εξελιγμένο άνθρωπο** και με οπλισμό τελειότερο τη διάνοια, έχει το θαυμάσιο τούτο «ζώο» εφοδιαστεί από τη Φύση. **Οπωσδήποτε παλεύονται καθώς λέμε τα ένστικτά μας και αυτό έχει πελώρια σημασία.** Όπως τα άλλα, έτσι και το «ένστικτο της αγέλης» στην περίπτωση μας. Το οργανωμένο πλήθος, η κοινωνική ομάδα, μας στηρίζει, μας προστατεύει, αλλά και θολώνει την όραση, μηχανοποιεί τη συμπεριφορά, δένει τη σκέψη και αποδυναμώνει τη φαντασία μας με τα πολυκαιρισμένα σχήματα των απρόσωπων εννοιών και αξιών της.

Από τη δουλειά αυτή σώζεται μόνο ο **επώνυμος άνθρωπος** που θα ορθώσει την κεφαλή του επάνω από τον ορίζοντα της μάζας και θα τολμήσει να αντικρύσει με τις δικές του διανοητικές δυνάμεις τα πράγματα, με τη δική του βούληση τις περιπλοκές της ζωής, με τη δική του ευαισθησία το θέαμα του κόσμου.

Για ένα τέτοιο άθλο, όμως, χρειάζονται σπάνιες ικανότητες: **ηθική ανδρεία και πνευματική εντιμότητα**, που δυστυχώς για το γένος μας είναι των πολύ λίγων ο κλήρος. Μόνο έτσι σπάζει ο άνθρωπος τα δεσμά της πλάνης και αποκτά την ελευθερία της αλήθειας.

Επιζητούμε, δηλαδή, την **ορθοφροσύνη** που επιτυγχάνεται βασικά με την **Ολιστική δια βίου Παιδεία. (Συνέχεια στο επόμενο)**

Δημήτρης Μπάκας
01 Μαΐου 2025